

УДК 330.341:314

<https://doi.org/10.32342/3041-2153-2024-2-37-5>

Р.М. КЛЮЧНИК,

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри глобальної економіки
Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)*
<https://orcid.org/0000-0001-6787-275X>

Е.М. ЛИМОНОВА,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри глобальної економіки
Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро (Україна)*
<https://orcid.org/0000-0002-7378-602X>

ДЕМОГРАФІЧНІ ФАКТОРИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ¹

Історія людства тісно пов'язана з проблемами відтворення населення, зміни його кількості та закономірностями розселення людей. Протягом тисячоліть зростала кількість населення в усіх країнах. Але у XX-XXI століттях ситуація почала змінюватися.

У статті розглянуто окремі аспекти впливу демографічних факторів на економічні процеси. Здійснено спробу окреслити проблеми демографічної кризи та демографічного вибуху у XXI столітті. Якщо на Заході спостерігається демографічна криза, то в країнах Глобального Півдня в основному відбувається швидке зростання населення.

У сучасній Європі зменшується відсоток людей працездатного віку, у той же час частка людей непрацездатного віку зростає. Подібна ситуація спостерігається й у країнах Південно-Східної Азії, наприклад, у Японії та Південній Кореї. Демографічну ситуацію в Україні також можна охарактеризувати як кризову. Протягом останніх десятиліть населення України швидко зменшується.

Натомість у багатьох країнах Азії та Африки населення продовжує стрімко зростати. Так, Африка є регіоном світу з найбільшим сумарним коефіцієнтом народжуваності. Прикладами країн з дуже високим приростом населення є Нігер, Уганда, Малі. Як правило, у цих країнах існують досить серйозні проблеми з освітою. На прикладі деяких країн Африки (Демократична Республіка Конго) та Азії (Бангладеш) продемонстровано різний стан демографічної ситуації у різних регіонах.

¹ Стаття підготовлена у рамках реалізації міжнародного проєкту «Конкурентоспроможність Європи у новій глобальній економіці» № 101176059 – EuCompet – ERASMUS-JMO-2024-HEI-TCH-RSCH

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Co-funded by
the European Union

Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

Продемонстровано, що швидке зростання чисельності населення може сприяти зростанню злочинності, показники якої часто залежать від рівня матеріального забезпечення населення. Терористичні групи часто використовують бідність населення задля залучення молодих людей до незаконної діяльності. Відзначається, що молодь часто схильна до радикалізму, тому переважання молодих людей у структурі населення є фактором ризику.

Швидке зростання населення в бідних країнах призводить до збільшення кількості мігрантів, як легальних, так і нелегальних. Війни, голод, політичні репресії також додаються до числа факторів, що зумовлюють масове переселення людей. У країнах Європи, які приймають мігрантів, часто зростає соціальне невдоволення. Недосконалі міграційна політика часто є причиною зростання популярності євроскептичних партій, як-от «Альтернатива для Німеччини» або «Ліга Півночі». На прикладі Польщі продемонстровано, що антимігрантські рухи можуть бути спрямовані й проти українців.

Невдачі європейських країн у міграційній політиці мають бути застереженням для України. Ми виходимо з того, що наша країна матиме дефіцит робочої сили після закінчення війни. Відповідно, ми пропонуємо враховувати різницю в менталітеті між етнічними українцями та потенційними мігрантами. Адже пріоритетом держави має бути забезпечення безпеки громадян України.

Ключові слова: *глобальні проблеми, демографія, населення, безпека, міграція, бідність*

JEL classification: *J23, I32, D72, Q56, F22*

The history of humankind is closely tied to the problems of population reproduction, changes in its size, and patterns of human settlement. Population in all countries has been growing for millennia. However, in the 20th and 21st centuries, the situation began to change.

The article examines certain aspects of the influence of demographic factors on economic processes. An attempt was made to outline the problems of the demographic crisis and demographic explosion in the 21st century. While there is a demographic crisis in the West, the countries of the Global South are mainly experiencing rapid population growth.

In modern Europe, the percentage of people of working age is decreasing, while the share of people of non-working age is increasing. A similar situation is observed in Southeast Asian countries, for example, in Japan and South Korea. The demographic situation in Ukraine can also be characterized as a crisis. During the last decades, the population of Ukraine has been rapidly decreasing.

On the other hand, in many countries of Asia and Africa, the population continues to grow rapidly. For instance, Africa is the region with the highest total fertility rate. Examples of countries with very high population growth are Niger, Uganda and Mali. Typically, these countries face significant issues with education. The article uses examples from some African (the Democratic Republic of the Congo) and Asian (Bangladesh) countries to demonstrate the varying demographic situations in different regions.

It is shown that rapid population growth can contribute to increased crime rates, which often depend on the level of material well-being of the population. Terrorist groups often exploit poverty to recruit young people into illegal activities. It is noted that young people are often prone to radicalism, making a high proportion of young people in the population a risk factor.

Rapid population growth in poor countries leads to an increase in the number of migrants, both legal and illegal ones. Wars, famine, and political repression are among the number of factors causing mass displacement of people. In European countries that receive migrants, social dissatisfaction often grows. Imperfect migration policies are often the reason for the rise in popularity of Eurosceptic parties, such as “Alternative für Deutschland” or “Lega Nord”. Using Poland as an example, it is demonstrated that anti-migrant movements can also be directed against Ukrainians.

The failures of European countries in their migration policies should be a warning for Ukraine. We believe that our country will have a labour shortage after the end of the war. Therefore, we suggest considering the difference in mentality between ethnic Ukrainians and potential migrants. After all, the priority of the state should be to ensure the safety of Ukrainian citizens.

Keywords: *global problems, demography, population, security, migration, poverty*

JEL classification: *J23, I32, D72, Q56, F22*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Історія людства тісно пов'язана з проблемами відтворення населення, зміни його кількості, закономірностями розселення людей. Майже протягом усієї відомої нам історії кількість людей на Землі зростала, відбувалося розселення людей на дедалі більших обсягах суходолу. При цьому зростала щільність населення, розвивалися міста та держави. Протягом XX-XXI ст. чисельність населення у світі зростає надзвичайно швидко, але нерівномірно в різних країнах. Останні десятиліття є, ймовірно, першими в історії низки країн (Японія, Південна Корея, Латвія тощо), протягом яких чисельність населення знижується без збройних конфліктів, політичних потрясінь, пандемій та катастроф.

У світі є держави з різною кількістю населення. У деяких країнах уже мешкає понад мільярд (Індія, Китай) або кілька сотень мільйонів (США, Індонезія, Пакистан) громадян. Населення ж інших країн може становити кілька десятків тисяч осіб (Сан-Марино, Андорра, Науру). Щільність населення в деяких країнах є надзвичайно високою (Бахрейн, Бангладеш, Південна Корея), а в інших – низькою (Намібія, Монголія, Австралія). Суттєво також відрізняються показники урбанізації, зайнятості, освіченості тощо. Важливою є частка молоді, людей працездатного та похилого віку. Усе це, на нашу думку, так чи інакше впливає на економічне та політичне життя країни, хоча й далеко не тільки це. Втім, для сучасної України проблеми демографічної ситуації є вкрай актуальними, адже наша країна за роки незалежності втратила велику частку населення. Також ми не можемо оминати питання міграції, оскільки як українці масово залишають країну в пошуках кращого життя, так і мігранти можуть почати масово прибувати в Україну, як це спостерігається зараз в ЄС. Від розуміння демографічних проблем сучасності багато в чому залежить успішність вирішення економічних та політичних завдань, які постають та постануть у майбутньому перед усіма країнами світу. Також очевидним є зв'язок демографічних проблем із безпековими аспектами розвитку країн та регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення досліджуваної проблеми, та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Демографічні аспекти економічного й політичного розвитку розглядаються в численних наукових працях. Д. Шапіро та В. Тамбаше [1] розглядають демографічні процеси в Демократичній Республіці Конго, одній з найбільш населених країн Африки. М. Манік [2] аналізує дані переписів населення в Бангладеш та робить висновки щодо змін соціально-економічних показників. Е. Шишляк [3] на прикладі Польщі демонструє функціонування антимігрантських рухів. В. Руденко [4] розглядає демографічну кризу як ключову загрозу соціальній безпеці регіону. При цьому ми вважаємо за необхідне приділити увагу всім цим проблемам із акцентом на безпековому вимірі, враховуючи найновіші статистичні дані. Відтак, ми використовуємо дані Єврокомісії, Міжнародного валютного фонду, ВООЗ та інших організацій. У рамках нашої статті спробуємо окреслити вплив демографічних процесів на економічний розвиток, залучивши емпіричні дані з різних країн.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в комплексному дослідженні впливу окремих демографічних факторів на економічні процеси в їх безпековому вимірі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Демографічні процеси в країнах світу є різнонаправленими та залежать від численних факторів. Можна (з певними застереженнями) виокремити дві тенденції, з якими зіштовхуються країни світу: демографічна криза та демографічний вибух. Якщо країни Заходу здебільшого переживають демографічну кризу, то в країнах Глобального Півдня в основному відбувається швидке зростання населення. Нечисленні винятки з цих тенденцій можна залишити для дослідження окремих кейсів.

Отже, розвинені країни в сучасному світі зіштовхуються з демографічною кризою. Суспільства з високим рівнем урбанізації та високим відсотком сфери послуг у структурі ВВП майже завжди характеризуються низькою народжуваністю, низькою смертністю та високою тривалістю життя. При цьому стрімко зростає відсоток людей похилого віку.

Європейці сьогодні живуть довше, ніж будь-коли в історії; демографічна піраміда європейського суспільства змінюється. Зменшується відсоток людей працездатного віку, у той же час частка людей непрацездатного віку зростає. Зараз досягли пенсійного віку «бумери», народжені після Другої світової війни (їх народилося значно більше, ніж представників наступних поколінь) [5].

Подібні події можуть мати серйозні наслідки не лише для окремих громадян, але й для влади, бізнесу та громадянського суспільства, вплинувши, серед іншого, на системи охорони здоров'я та соціального забезпечення, ринки праці, державні фінанси та систему пенсійного забезпечення. За даними ООН та ВООЗ, в усіх країнах зростає як кількість, так і частка людей похилого віку серед населення [6]. Таким чином, ця проблема стосується, наприклад, країн Південно-Східної Азії. Наднизька народжуваність у цих країнах призводить до очевидних наслідків: збільшення частки людей похилого віку та зменшення відсотка працездатного населення. У Південній Кореї найнижча народжуваність у світі, яка продовжує падати, досягаючи нового рекорду щороку. Нові статистичні дані свідчать, що в 2023 р. народжуваність знизилася ще на 8% до 0,7 дітей на одну жінку. Тоді як для стабільного відтворення населення потрібен сумарний коефіцієнт у 2,1 (майже в усіх розвинених країнах він нижчий). Якщо ця тенденція зберігатиметься, то до 2100 р. населення Південної Кореї, за оцінками, скоротиться вдвічі [7].

Хен Чол Лі зазначає, що зростаюча частка виборців похилого віку та їх активна участь у голосуванні посилюють тренд так званої срібної демократії, у рамках якої процес прийняття рішень концентрується в руках громадян похилого віку [8, с. 11]. На нашу думку, дещо подібне спостерігається й в Україні, особливо це було помітно до середини 2010-х років, коли представники старшого покоління підтримували комуністів та інші політичні сили, які асоціювалися у них із часами стабільності та добробуту. Відповідно, ці партії були представлені в парламенті та брали активну участь у законотворчому процесі.

Іншою «старою» нацією є Японія. Більш за 10% населення країни – це громадяни віком понад 80 років, відтак, Японія – країна з найстарішим населенням у світі, що впливає на її економіку та суспільство. У 2020 р. Міжнародний валютний фонд припустив, що населення Японії, що старішає та скорочується, призведе до напруги у сфері державних фінансів та видатків, пов'язаних з віком (age-related spending), наприклад, охорони здоров'я та пенсій, у той час як податкова база знижується. У січні 2023 р. прем'єр-міністр Ф. Кісіда заявив, що під питанням уже функціонування японського суспільства [9].

Досить складною є й демографічна ситуація в Україні. Навіть до повномасштабної війни до одного з найнижчих показників народжуваності у світі додавалися економічна нестабільність, відсутність достатньої підтримки сімей, недостатньо розвинені соціальні програми для підтримки молодих батьків, високий рівень смертності, як серед старшого так і серед молодого населення, проблеми в системі охорони здоров'я, нездоровий спосіб життя та інші проблеми [4]. У 2023 р. Е. Лібанова висловила припущення, що в Україні (йдеться про кордони 1991 р.) до 2033 р. проживатимуть близько 35 млн людей [10].

Натомість у багатьох країнах Азії та Африки населення продовжує стрімко зростати. Так, Африка є регіоном світу з найбільшим сумарним коефіцієнтом народжуваності. Але й африканські країни суттєво відрізняються за цим показником: так, у Маврикії він найнижчий, а в Нігері найвищий [11, с. 5246-5247]. Згідно з результатами досліджень, навіть усередині однієї країни показники народжуваності можуть істотно відрізнятися, що можна побачити на прикладі регіонів та етнічних спільнот Демократичної Республіки Конго [1, 3261].

Уганда є країною з одним із найвищих показників природного приросту населення (3% на рік). Населення Уганди зараз оцінюється у 42 млн осіб, але прогнозується зростання до 71,4 млн до 2040 р. При цьому загальносвітові демографічні тенденції простежуються і в цій країні: середня очікувана тривалість життя у 2014 р. становила вже 63,3 років, у той час як у 2002 р. лише 50,4 років. При цьому рівень охоплення громадян освітою залишається вкрай низьким: середня тривалість здобуття освіти (schooling) складала в 2019 р. лише 4,2 років [12, с. 4, 8]. Таким чином, разом зі зростанням населення зростає й кількість людей без необхідного в наш час рівня освіти. А це, у свою чергу, підтримує той рівень бідності, від якого страждає Уганда та більшість африканських країн. Крім того, фіксується залежність між швидким зростанням населення країни та деградацією навколишнього середовища [12, с. 9].

Серед країн Азії за демографічними показниками можна виокремити Бангладеш, одну з найбільш щільно населених країн світу. І в цій країні демографічна ситуація також відрізняється у різних областях. Наприклад, найвищий коефіцієнт демографічного навантаження (dependency ratio) становить 60,33 в області Майменсінгх. У цій же області зафіксовано найнижчий рівень грамотності (67,09%). Найнижчий коефіцієнт демографічного навантаження в області Дакка (46,32) поєднується з найвищим рівнем грамотності (78,09%). М.Х. Манік припускає, що може

існувати кореляція між цими показниками, хоча й наголошує на необхідності глибокого дослідження, аби стверджувати про існування такої залежності [2, с. 32].

Перенаселення може спричиняти низку негативних явищ соціально-економічного та політичного характеру. Очевидно, що надмірна кількість населення на одиницю площі призводить до виснаження ґрунтів, знеліснення, забруднення води, повітря. У глобальному вимірі це впливає на зміну клімату. Надмірна щільність населення, особливо в країнах Глобального Півдня, призводить до антисанітарії та поширення хвороб. Інфекційні хвороби стрімко поширюються саме в перенаселених місцях через тісні контакти, що продемонструвала пандемія COVID-19 [13, с. 45].

Також надмірна кількість населення може спричинити нестачу робочих місць. Дану проблему ілюструє приклад африканської держави Малі, населення якої подвоїлося з 10 до 20 млн протягом 2000-2020 рр., а протягом наступних 20 років також очікується подвоєння населення. Це може створити надзвичайний тиск на ринок праці, якщо кількість створюваних робочих місць відставатиме від зростання населення. Відтак, розвивається тіньова зайнятість (95% працюють неофіційно) та соціальні протиріччя [14, с. 5].

Інша африканська країна, Чад, за даними Світового банку, також ілюструє вплив демографічних факторів на бідність. Бідні домогосподарства в цілому мають більше дітей (на 1,5 дитини більше, ніж не бідні), а глави бідних сімей частіше є самозайнятими та менш освіченими, ніж у середньому по країні. Середня кількість членів домогосподарства в Чаді – 5,5 осіб, але для бідних домогосподарств цей показник становить 6,4 осіб. Велика кількість дітей впливає на міжгенераційну бідність, адже великі потреби в їжі та догляді обмежують можливості сімей інвестувати в людський капітал кожної дитини [15, с. 31].

Також швидке зростання чисельності населення може сприяти зростанню злочинності, показники якої часто залежать від рівня матеріального забезпечення населення. Велика кількість молодих людей, позбавлених можливості займатися суспільно корисною працею, – це істотний фактор ризику. Це призводить не тільки до великої кількості злочинів на кшталт вбивств, крадіжок, пограбувань тощо, але й до радикалізації суспільства та, як наслідок, поширення екстремізму та тероризму. Прикладом є нігерійська організація «Боко харам», яка відома нападами на навчальні заклади. Сомалійська терористична організація «Аш Шабаб» має розгалужену мережу рекрутування, орієнтовану, серед іншого, на молодих людей, які не можуть знайти роботу. У матеріалах, опублікованих ООН, наводиться приклад молодого кенійця, який хотів вступити до коледжу, але не мав можливості знайти роботу для оплати навчання, тому погодився співпрацювати з терористами [16]. Додамо також, що молоді люди часто відрізняються радикалізмом, відповідно, значна їх частка серед населення країни може (але не обов'язково) стати фактором формування потужних екстремістських об'єднань.

Швидке зростання населення в бідних країнах призводить до збільшення кількості мігрантів, як легальних, так і нелегальних. Війни, голод, політичні репресії також додаються до числа факторів, що зумовлюють масове переселення людей. Як зазначається в матеріалах Європарламенту,

демографічна та економічна міграція пов'язані з поганими умовами праці, високим рівнем безробіття та загальним станом економіки країни. Фактори, що притягують мігрантів (pull factors), включають вищі зарплати, можливості працевлаштування, вищі стандарти життя та освітні можливості [17].

Значна кількість мігрантів переміщується в межах Західної Африки між країнами ECOWAS. Як правило, це сезонні міграції з метою працевлаштування, а пунктами призначення часто є Гана та Кот-д'Івуар [18, с. 65-66]. Одна й та сама країна в Африці (і не тільки там) може бути місцем, звідки біженці прямують за кордон, і одночасно приймати біженців з інших країн. Прикладом є Демократична Республіка Конго, більш за мільйон громадян якої залишили країну як шукачі притулку. У той же час понад 522 тис. осіб з Руанди, ЦАР, Південного Судану та Бурунді знайшли притулок вже в Демократичній Республіці Конго [19].

Серед країн, які приймають велику кількість мігрантів, звичайно, слід назвати Італію, Німеччину, США, країни Перської затоки та багато інших. Далеко не завжди це знаходить підтримку серед широких кіл громадськості. Натомість у ЄС набувають популярності євроскептичні партії та рухи, до програм більшості з яких включено пункти щодо обмеження міграції. Електоральні успіхи «Національного об'єднання» (Франція), «Альтернативи для Німеччини» (ФРН), «Ліги Півночі» (Італія) та інших євроскептиків є доказом того, що допомога мігрантам позитивно сприймається далеко не всіма громадянами. Антимігрантські рухи також поширені у країнах Центральної та Східної Європи, зокрема, в Польщі. Е. Шишляк акцентує увагу на тому, що іноді вони спрямовані також проти українців. Так, депутат Гж. Браун ініціював інтернет-акцію «Stop Ukrainizacji Polski» [3, с. 420].

У Європейському Союзі діє Мережа із запобігання радикалізації, яка являє собою об'єднання практиків, які щоденно працюють з людьми, які є або можуть бути радикалізовані. До складу мережі входять соціальні працівники, фахівці з питань молоді, службовці пенетенціарної системи, поліцейські, представники місцевих влад тощо. Вони залучені до попередження насильства й екстремізму та інших видів діяльності, пов'язаних із питаннями безпеки та протидії радикалізму. За час своєї роботи мережа залучила понад 6 тис. практиків з усіх країн ЄС [20].

Українські дослідники В. Звонар, О. Дяконенко та О. Сова зазначають, що за умови ефективних управлінських дій та політичних рішень у приймаючих суспільствах міграцію «можна поставити на службу становленню соціального капіталу, конструктивній трансформації закритої його форми у відкриту, яка об'єднує суб'єктів, доволі різних за низкою демографічних, соціальних та інших ознак» [21, с. 112]. Можемо погодитися з цією тезою, підкресливши, що на практиці політика адаптації мігрантів є не надто ефективною навіть у країнах Заходу. Щодо небезпеки надмірного оптимізму стосовно інтеграції мігрантів застерігає С. Кузьмінов, наголошуючи на тому, що мігранти-мусульмани все частіше починають вимагати навіть не рівних, а виключних, пріоритетних прав порівняно з представниками інших релігійних спільнот. На думку вченого, мігранти часто паразитують на соціальному капіталі та зловживають атмосферою довіри, створеною в Європі [22, с. 54].

Відтак, важко навіть уявити, з якими викликами зіштовхнеться Україна, якщо під час післявоєнної відбудови буде зроблено ставку на залучення мігрантів до економічного життя. Особам, які приймають політичні рішення, варто усвідомлювати основні закономірності формування етносів та їх взаємодії, адже швидкі зміни в етнічному складі населення можуть загрожувати політичній та економічній безпеці.

Висновки. Питання народонаселення – одне з ключових для розуміння економічних процесів у світі та окремо взятій країні. Протягом майже всієї історії людства його чисельність зростала, але у XXI ст. фіксуються дві протилежні тенденції у різних країнах світу. У розвинених країнах населення здебільшого старішає, чисельність його зменшується (а якщо зростає, то майже винятково завдяки міграції). У країнах, що розвиваються, чисельність населення продовжує зростати (за нечисленними винятками). Ця тенденція призводить до того, що населення вкрай нерівномірно розподілене по планеті, і ця нерівність продовжує поглиблюватися. Демографічна криза в розвинених країнах може спричинити дефіцит робочої сили через кількісне переважання людей непрацездатного віку. У той же час у країнах, що розвиваються, досі триває демографічний вибух, що призводить до швидкого зростання чисельності населення (хоча у різних регіонах однієї країни ці процеси можуть відбуватися неоднаково). У таких країнах чисельно переважає молоде покоління, для якого недостатньо робочих місць, що може призводити до радикалізації та сплеску злочинності.

Однією з мегатенденцій сучасності є міграція. Переважно люди з бідних країн намагаються мігрувати в більш заможні, при цьому не завжди цей процес є легальним. Поведінка мігрантів часто відрізняється від стандартів, прийнятих у приймаючих суспільствах, що призводить до невдоволення. Антимігрантські настрої у Європі агрегуються євроскептичними партіями, які демонструють непогані результати на виборах усіх рівнів.

Демографічна ситуація в Україні є кризовою вже кілька десятиліть, а в останні роки на відтік населення впливають бойові дії. Пovoєнна відбудова України потребуватиме залучення робочої сили різного ступеню кваліфікованості. При цьому, на нашу думку, слід враховувати різницю в менталітеті між етнічними українцями та потенційними мігрантами, щоб не наразити на небезпеку громадян, які все життя жили, навчалися й працювали в Україні. Вивчення позитивного й негативного досвіду країн світу може стати корисним для розробки вітчизняної міграційної політики.

Список використаних джерел

1. Shapiro D., Tambashe B.O. Fertility, ethnicity and education in the Democratic Republic of the Congo. *African Population Studies*. 2017. Vol. 31. No. 1. P. 3253-3270. DOI: <https://doi.org/10.11564/31-1-959>
2. Manik M.H. Demographic and Socio-economic Changes in Bangladesh: Evidence from the Population Census in 2022. *Formosa Journal of Sustainable Research*. 2024. Vol. 3. No. 1. P. 29-38. DOI: 10.55927/fjsr.v3i1.5762
3. Szyszlak E. Współczesne ruchy antyimigracyjne w Polsce w kontekście kryzysów uchodźczego i migracyjnych. *Zarys problematyki. Studia politologiczne*. 2023. Vol. 68. S. 399-426. DOI:10.33896/SPolit.2023.68.21

4. Руденко В.С. Демографічна криза як ключова загроза соціальній безпеці регіону: сучасний стан, причини, тенденції та шляхи покращення ситуації. Науковий вісник міжнародної асоціації науковців. Серія: економіка, управління, безпека, технології. 2023. Том 2. № 2. URL: <https://man.org.ua/nv/index.php/about/article/view/50>. DOI: <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-2-5>
5. Ageing Europe - statistics on population developments. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ageing_Europe_-_statistics_on_population_developments#Older_people_.E2.80.94_population_overview (accessed 26 July 2024).
6. Ageing and health. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health> (accessed 26 July 2024).
7. Чому у заможній Південній Кореї найнижча народжуваність дітей у світі. BBC News Ukraine. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ckveg844zgdo> (дата звернення: 26.07.2024)
8. Lee Hyun-Chool. Population Ageing and Korean Society. Korea Journal. 2021. Vol. 61. No. 2. P. 5-20. DOI: 10.25024/kj.2021.61.2.5
9. More than 1 in 10 people in Japan are aged 80 or over. Here's how its ageing population is reshaping the country. World Economic Forum. Sep 28, 2023. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2023/09/elderly-oldest-population-world-japan/> (accessed 26 July 2024).
10. У 2033 році населення України становитиме близько 35 мільйонів – Лібанова. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3763296-u-2033-roci-naselenna-ukraini-stanovitime-blizko-35-miljoniv-libanova.html> (дата звернення: 26.07.2024)
11. Sewdass N., Udjo E.O. Assessment of demographic factors in Africa's development. African Population Studies. 2021. Vol. 35. No. 1. P. 5243-5253. DOI: <https://doi.org/10.11564/35-1-1534>
12. Population growth in Uganda: challenges and opportunities. Issues paper 2021. National Population Council. URL: <https://npcsec.go.ug/wp-content/uploads/2021/04/Population-Issues-Paper-2021.pdf> (accessed 26 July 2024).
13. Sarve A.A. Overpopulation: a main social problem in current scenario. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR). 2023. Vol. 9. Issue 8. P. 44-46.
14. Fragility, Demographics, Gender Inequality. Mali. IMF Selected Issues Paper. African Department, 2023. 9 p.
15. Chad poverty assessment. Investing in rural income growth, human capital, and resilience to support sustainable poverty reduction. The World Bank. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/642041633397593711/pdf/Chad-Poverty-Assessment-Investing-in-Rural-Income-Growth-Human-Capital-and-Resilience-to-Support-Sustainable-Poverty-Reduction.pdf> (accessed 26 July 2024).
16. African youth and the growth of violent extremism. Africa Renewal. URL: <https://www.un.org/africarenewal/magazine/december-2019-march-2020/african-youth-and-growth-violent-extremism> (accessed 26 July 2024).
17. Exploring migration causes: why people migrate. European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2020/7/story/20200624S TO81906/20200624STO81906_en.pdf (accessed 26 July 2024).

18. World Migration Report 2024. International Organization for Migration. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/pub2023-047-1-world-migration-report-2024_0.pdf (accessed 26 July 2024).
19. Democratic Republic of the Congo Refugee Crisis Explained. UNHCR. URL: <https://www.unrefugees.org/news/democratic-republic-of-the-congo-refugee-crisis-explained/#WhatiscausinginternaldisplacementwithintheDRC> (accessed 26 July 2024).
20. About RAN Practitioners. European Commission. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/radicalisation-awareness-network-ran/about-ran_en (accessed 26 July 2024).
21. Звонар В.П., Дяконенко О.І., Сова О.Ю. Закономірності формування соціального капіталу в Україні: теоретичні засади і міжнародний контекст. Демографія та соціальна економіка. 2022. № 3 (49). С. 102-122. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.03.102>
22. Кузьмінов С.В. Економіко-інституційні проблеми ремілітаризації Європи. Європейський вектор економічного розвитку. 2024. № 1 (36). С. 48-57. DOI: <https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-4>

References

1. About RAN Practitioners. *European Commission*. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/radicalisation-awareness-network-ran/about-ran_en (accessed 26 July 2024).
2. African youth and the growth of violent extremism. *Africa Renewal*. URL: <https://www.un.org/africarenewal/magazine/december-2019-march-2020/african-youth-and-growth-violent-extremism> (accessed 26 July 2024).
3. Ageing and health. *World Health Organization*. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health> (accessed 26 July 2024).
4. Ageing Europe - statistics on population developments. *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ageing_Europe_-_statistics_on_population_developments#Older_people_.E2.80.94_population_overview (accessed 26 July 2024).
5. Chad poverty assessment. Investing in rural income growth, human capital, and resilience to support sustainable poverty reduction. *The World Bank*. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/642041633397593711/pdf/Chad-Poverty-Assessment-Investing-in-Rural-Income-Growth-Human-Capital-and-Resilience-to-Support-Sustainable-Poverty-Reduction.pdf> (accessed 26 July 2024).
6. *Chomu u zamozhnii Pivdennii Korei nainyzhcha narodzhuvanist ditei u sviiti* [Why there is the lowest birth rate in the world in the rich South Korea?]. *BBC News Ukraine*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ckveg844zgdo> (accessed 26 July 2024) (in Ukrainian).
7. Democratic Republic of the Congo Refugee Crisis Explained. *UNHCR*. URL: <https://www.unrefugees.org/news/democratic-republic-of-the-congo-refugee-crisis-explained/#WhatiscausinginternaldisplacementwithintheDRC> (accessed 26 July 2024).

8. Exploring migration causes: why people migrate. *European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2020/7/story/20200624S TO81906/20200624STO81906_en.pdf (accessed 26 July 2024).
9. Fragility, Demographics, Gender Inequality. Mali. *IMF Selected Issues Paper*. African Department, 2023. 9 p.
10. Kuzminov, S.V. (2024) *Ekonomiko-instytutsiini problemy remilitaryzatsii Yevropy* [Economic-institutional problems of European remilitarization]. *Yevropeyskyi vektor ekonomichnoho rozvytku* [European vector of economic development]. No. 1 (36). P. 48-57. DOI: <https://doi.org/10.32342/2074-5362-2024-1-36-4> (in Ukrainian).
11. Lee Hyun-Chool. Population Ageing and Korean Society. *Korea Journal*. 2021. Vol. 61. No. 2. P. 5-20. DOI: 10.25024/kj.2021.61.2.5
12. Manik, M.H. (2024). Demographic and Socio-economic Changes in Bangladesh: Evidence from the Population Census in 2022. *Formosa Journal of Sustainable Research*. Vol. 3. No. 1. P. 29-38. DOI: 10.55927/fjsr.v3i1.5762
13. More than 1 in 10 people in Japan are aged 80 or over. Here's how its ageing population is reshaping the country. *World Economic Forum*. Sep 28, 2023. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2023/09/elderly-oldest-population-world-japan/> (accessed 26 July 2024).
14. Population growth in Uganda: challenges and opportunities. Issues paper 2021. *National Population Council*. URL: <https://npcsec.go.ug/wp-content/uploads/2021/04/Population-Issues-Paper-2021.pdf> (accessed 26 July 2024).
15. Rudenko, V.S. (2023). *Demografichna kryza yak kliuchova zahroza sotsialnii bezpetsi rehionu: suchasnyi stan, prychny, tendentsii ta shliakhy pokrashchennia sytuatsii* [Demographic crisis as a key threat to social security of the region: current state, causes, trends and ways to improve the situation]. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoi asotsiatsii naukovtsiv. Serii: ekonomika, upravlinnia, bezpeka, tekhnolohii* [Scientific bulletin of International Association of scientists. Series: Economy, management, security, technologies]. 2023. Volume 2. No. 2. URL: <https://man.org.ua/nv/index.php/about/article/view/50>. DOI: <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-2-5> (in Ukrainian).
16. Sarve, A.A. (2023). Overpopulation: a main social problem in current scenario. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*. Vol. 9. Issue 8. P. 44-46.
17. Sewdass, N., Udjo, E.O. (2021). Assessment of demographic factors in Africa's development. *African Population Studies*. Vol. 35. No. 1. P. 5243-5253. DOI: <https://doi.org/10.11564/35-1-1534>.
18. Shapiro, D., Tambashe, B.O. (2017). Fertility, ethnicity and education in the Democratic Republic of the Congo. *African Population Studies*. Vol. 31. No. 1. P. 3253-3270. DOI: <https://doi.org/10.11564/31-1-959>
19. Szyszlak, E. (2023). *Współczesne ruchy antyimigracyjne w Polsce w kontekście kryzysów uchodźczego i migracyjnych. Zarys problematyki* [Modern anti-immigration movements in the context of refugee and migrant crises. Outline of the problem]. *Studia politologiczne* [Political Studies]. Vol. 68. S. 399-426. DOI:10.33896/SPolit.2023.68.21 (in Polish)
20. *U 2033 rotsi naseleння Ukrainy stanovytye blyzko 35 milioniv – Libanova* [In 2033, the population of Ukraine will be near 35 million, Libanova]

says]. *Ukrinform*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3763296-u-2033-roci-naselenna-ukraini-stanovitime-blizko-35-miljoniv-libanova.html> (дата звернення: 26.07.2024) (in Ukrainian).

21. World Migration Report 2024. *International Organization for Migration*. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/pub2023-047-1-world-migration-report-2024_0.pdf (accessed 26 July 2024).

22. Zvonar, V.P., Diakonenko, O.I., Sova, O.Yu. (2022). *Zakonomirnosti formuvannia sotsialnoho kapitalu v Ukraini: teoretychni zasady i mizhnarodnyi kontekst* [Regularities of social capital formation in Ukraine: theoretical framework and international context]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika* [Demography and Social Economy]. No. 3 (49). P. 102-122. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.03.102> (in Ukrainian).

DEMOGRAPHIC FACTORS OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Ruslan M. Kliuchnyk, Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine).

E-mail: nobelpolis@duan.edu.ua

Elvina M. Lymonova, Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine).

E-mail: dh.ier@duan.edu.ua

<https://doi.org/10.32342/3041-2153-2024-2-37-5>

Key words: *global problems, demography, population, security, migration, poverty*

JEL classification: *J23, I32, D72, Q56, F22*

The history of humankind is closely tied to the problems of population reproduction, changes in its size, and patterns of human settlement. Population in all countries has been growing for millennia. However, in the 20th and 21st centuries, the situation began to change.

The article examines certain aspects of the influence of demographic factors on economic processes. An attempt was made to outline the problems of the demographic crisis and demographic explosion in the 21st century. While there is a demographic crisis in the West, the countries of the Global South are mainly experiencing rapid population growth.

In modern Europe, the percentage of people of working age is decreasing, while the share of people of non-working age is increasing. A similar situation is observed in Southeast Asian countries, for example, in Japan and South Korea. The demographic situation in Ukraine can also be characterized as a crisis. During the last decades, the population of Ukraine has been rapidly decreasing.

On the other hand, in many countries of Asia and Africa, the population continues to grow rapidly. For instance, Africa is the region with the highest total fertility rate. Examples of countries with very high population growth are Niger, Uganda and Mali. Typically, these countries face significant issues with education. The article uses examples from some African (the Democratic Republic of the Congo) and Asian (Bangladesh) countries to demonstrate the varying demographic situations in different regions.

It is shown that rapid population growth can contribute to increased crime rates, which often depend on the level of material well-being of the population. Terrorist groups often exploit poverty to recruit young people into illegal activities. It is noted that young people are often prone to radicalism, making a high proportion of young people in the population a risk factor.

Rapid population growth in poor countries leads to an increase in the number of migrants, both legal and illegal ones. Wars, famine, and political repression are among the number of factors causing mass displacement of people. In European countries that receive migrants, social dissatisfaction often grows. Imperfect migration policies are often the reason for the rise in popularity of Eurosceptic parties, such as “Alternative für Deutschland” or “Lega Nord”. Using Poland as an example, it is demonstrated that anti-migrant movements can also be directed against Ukrainians.

The failures of European countries in their migration policies should be a warning for Ukraine. We believe that our country will have a labour shortage after the end of the war. Therefore, we suggest considering the difference in mentality between ethnic Ukrainians and potential migrants. After all, the priority of the state should be to ensure the safety of Ukrainian citizens.

Одержано 03.09.2024.